

VIKTOR BORSHCHEVSKIY

Państwowy Zakład „Instytut Badań Regionalnych
im. M. I. Doliszniogo NAN Ukrainy”

VITALIY KRUPIN

Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk w Warszawie

ANNA MAKSYMENKO

Państwowy Zakład „Instytut Badań Regionalnych
im. M. I. Doliszniogo NAN Ukrainy”

ROZWÓJ I INNOWACJE W SEKTORZE ROLNO-SPOŻYWCZYM UKRAINY W ŚWIETLE PROCESÓW TRANSFORMACYJNYCH

Abstract: Development and Innovations in Agricultural and Food-stuffs Sector of Ukraine in the Light of Transformation Processes. Agricultural and food-stuffs production in Ukraine has been growing in the past years, yet a question arises whether the growth in production of particular agricultural goods is the quality change able to drive farther economic and social development of this sector and of rural areas. Opinions of various Ukrainian experts are analyzed and evaluated in the article, based on which a conclusion is made that there are three fundamental issues with current situation in Ukrainian agriculture, which are blocking the quality transformations. Involvement of food-stuffs industry in the implementation of innovations is reviewed, showing that there are systemic issues in the Ukrainian economy blocking innovations and causing low activity of Ukrainian enterprises in innovative processes.

Keywords: Agriculture, food-stuffs, innovations, transformation, Ukraine.

Wstęp

Ukraina, jako kraj o znacznym potencjale produkcyjnym, konsekwentnie zwiększa wolumeny wytwarzania i eksportu poszczególnych pozycji produkcji rolno-spożywczej. Jednak pewne zjawiska (zwiększające się dysproporcje między produkcją roślinną a zwierzęcą na niekorzyść tej ostatniej, ciągła intensyfikacja wytwarzania produkcji o niskim udziale wartości dodanej, drastycznie zmniejszające się dochody ludności) nasuwają wnioski o istniejących problemach w rozwoju gospodarki ogółem i sektora rolno-spożywczego w szczególności. Ważnym aspektem w tym zakresie jest innowacyjność przemysłu rolno-spożywczego, która jest, a raczej powinna być, siłą napędową tego sektora, wyprowadzającą go na rynki międzynarodowe.

1. Rozwój sektora rolno-spożywczego Ukrainy – czy naprawdę aż tak dobrze?

W ciągu ostatniej dekady na Ukrainie wzmacnia się wizerunek kraju o potężnym, w skali światowej, potencjale rolnictwa, co powinno w bliskiej perspektywie pozwolić na zajęcie czołowych miejsc w Europie, czy też nawet na świecie, w wytwarzaniu poszczególnych produktów rolno-spożywczych. Potwierdzeniem są podawane wskaźniki statystyczne o wzroście wolumenów wytwarzania i eksportu kluczowych dla kraju produktów rolno-spożywczych mimo to, że w kraju od kilku lat notorycznie odnotowywany jest spadek realnego PKB.

Jak zaznaczył w 2014 r. Premier Ukrainy Arsenij Jaceniuk [Уряд... 2014], *gospodarka wiejska i sektor rolny Ukrainy są kamieniami węgielnymi stabilności państwa, fundamentem, na którym opiera się pozytywny wzrost gospodarczy*. Tak twierdzą również poszczególni ukraińscy naukowcy, jak np. “patriarcha” reformy rolnej na Ukrainie Petro Sabluk [Саблюк 2015], który zaznaczył, że *obecnie osiągnęliśmy dwukrotny wzrost wskaźników produkcyjnych i gospodarczych w sektorze rolnym, i to wszystko zawdzięczając udanemu przeprowadzeniu reform*.

Podobnie wypowiada się również dyrektor Instytutu Gospodarki Rolnej Narodowej Akademii Nauk Rolniczych Ukrainy, Jurij Łupenko [Лупенко 2015]. Zwraca uwagę na to, że w sektorze rolnym Ukrainy wytwarzanych jest ponad 12% wartości dodanej kraju brutto, jak również powstaje w nim ponad 30% krajowego eksportu (i to bez względu na to, że odbyła się aneksja Krymu przez Federację Rosyjską i wciąż trwają działania wojskowe na Donbasie, a to ok. 30-35% obszarów dwóch wschodnich obwodów Ukrainy – Donieckiego i Ługańskiego). Jego zdaniem, ukraiński sektor rolny demonstruje pozytywną dynamikę rozwoju, i to zarówno w produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej. Oznacza to, że mimo dość niekorzystnych warunków politycznych, istnieje tendencja do kształtowania w kraju potężnego, dynamicznego i konkurencyjnego sektora rolnego, który nabiera obrotów i ciągle wzmacnia swoją pozycję, zwiększa wolumen eksportu, jak również sprzyja wzrostowi tak niezbędnych dochodów państwa.

Jednocześnie w środowisku naukowym ukraińskich ekonomistów rolnych istnieje także inny punkt widzenia. W szczególności członek rzeczywisty Narodowej Akademii Nauk Rolniczych Ukrainy, Pawło Hajduckij [Гайдуцький 2014] zwraca uwagę na to, że na Ukrainie istnieje skłonność do nieprawidłowego traktowania poszczególnych wskaźników działalności gospodarczej, co powoduje faktyczny brak poważnej analizy ekonomicznej, zwłaszcza dotyczącej skuteczności funkcjonowania gospodarki rolnej, jak również handlu zagranicznego produkcją rolniczą. Powołując się na własną analizę sytuacji w rolnictwie i tendencje rozwojowe twierdzi, że zmiany są pozytywne, lecz nie w takiej skali, jak to jest przedstawiane przez polityków i publicystów, którzy chcąc pokazać pewne zmiany w gospodarce rolnej i handlu świadomie wykorzystują te wskaźniki, które nie odzwierciedlają faktycznej sytuacji i dogłębnego stanu.

W opracowaniu z 2012 r. [Борщевський *et al.* 2012, s. 119-125] zbadanych zostało wiele aspektów rozwoju obszarów wiejskich oraz rolnictwa Ukrainy, co pozwoliło wyłonić istnienie instytucjonalnych deformacji, ograniczających możliwości efektywnego wykorzystania potencjału produkcyjnego kraju, w tym rolnictwa. Takie problemy, jak „pułapki instytucjonalne”, „instytucjonalne próżnie” oraz oportunistyczne zachowanie ludności zatrudnionej w rolnictwie powodują znaczne przeszkody w kształtowaniu efektywnej i współczesnej gospodarki rolnej w skali światowej.

Otóż w ukraińskich pracach naukowych obserwowana jest niejednoznaczność oceny rozwoju sektora rolnego Ukrainy. Demonstruje on stabilny wzrost i pozytywną dynamikę rozwoju (biorąc pod uwagę wskaźniki statystyczne), jakkolwiek, rozwój ten opiera się na ekstensywnych technologiach, napotykając w rozwoju na bariery rynkowe, niedostateczną jakość kapitału ludzkiego, słabą infrastrukturę wiejską.

Analizując sytuację w transformującym się rolnictwie ukraińskim ważne jest zwrócenie uwagi na kilka szczegółów (dla porównania wykorzystano dane Państwowej Służby Statystyki Ukrainy za 2014 r.). Przede wszystkim, jest to dysproporcja udziału rolnictwa w PKB kraju (10,2%) z udziałem ludności rolniczej (30,9%) oraz udziałem ludności aktywnej zawodowo w rolnictwie (17,5%). Proporcje te oznaczają, że wydajność pracy rolników jest znacznie niższa w porównaniu z innymi sektorami gospodarki (zgodnie z danymi statystycznymi równa się 49,7% uśrednionego wskaźnika dla Ukrainy ogółem). Z tego powodu średnie zarobki w rolnictwie także są jednymi z najniższych spośród wszystkich branż działalności gospodarczej i nie przekraczają 70% średniej krajowej.

Dynamika rozwoju rolnictwa również wskazuje na istnienie wielu negatywnych czynników, wytyczających jego wzrost. Dla przykładu, rentowność produkcji rolnej w okresie, który minął od upadku ZSRR, zmniejszyła się prawie dwukrotnie (z 42,6% w 1990 r. do 26,3% w 2014 r.). Powierzchnia użytków rolnych w tym samym czasie także miała tendencje spadkową, chociaż nie w tak dużej skali (i co warto zaznaczyć, spadek ten nie był spowodowany wzrostem efektywności czy przejściem do bardziej wydajnych technologii produkcyjnych). To samo dotyczy powierzchni zasiewów ważniejszych upraw i ludności aktywnej zawodowo w rolnictwie (tab. 1).

Tabela 1

Wybrane wskaźniki działalności sektora rolnego Ukrainy w latach 1990, 2002, 2014

Wyszczególnienie	Lata		
	1990	2002	2014
Rentowność produkcji rolnej w przedsiębiorstwach rolnych, %	42,6	4,9	26,3
Użytki rolne, tys. ha	42030	41800	41525
Powierzchnia zasiewów ważniejszych upraw, tys. ha	31710	27106	24301
Ludność aktywna zawodowo w rolnictwie, tys. osób	5672	4136	3578

Źródło: Dane Państwowej Służby Statystyki Ukrainy, 2015.

Obecność endogenicznych problemów i barier ograniczających rozwój rolnictwa ukraińskiego wyraźnie odzwierciedla się na tle porównań międzynarodowych. Analizując zasadnicze wskaźniki, reprezentujące charakter funkcjonowania i poziom rozwoju sektora rolnego wielu państw, specjalizujących się w międzynarodowym podziale pracy na rolnictwie, Ukraina wygląda niezbyt dobrze. Posiadając duże obszary użytków rolnych w porównaniu do wszystkich wymienionych państw (tab. 2), a także ustępując jedynie Kanadzie z arealem gruntów ornych przypadających przeciętnie na jednego mieszkańca, Ukraina zajmuje ostatnie miejsca w plonach zbóż z 1 ha, rocznym uzysku mięsa od jednej sztuki bydła i udoju mleka od jednej krowy.

Tabela 2

Wskaźniki rozwoju sektora rolnego na Ukrainie w porównaniu z państwami mającymi znaczny wkład w rolnictwo w skali świata lub UE w 2012 r.

Wyszczególnienie	Wybrane państwa					
	Ukraina	Polska	Niemcy	Francja	Kanada	USA
Ludność rolnicza (% ogółu ludności)	30,9	39,2	25,9	13,6	19,2	17,4
Ludność aktywna zawodowo w rolnictwie (% ogółu ludności)	5,0	7,3	0,7	0,8	0,9	0,8
Użytki rolne (mln ha)	41,3	14,5	16,7	28,8	65,3	408,7
Grunty orne (mln ha)	32,5	10,9	11,8	18,3	45,3	155,1
<i>w % powierzchni</i>	<i>56,1</i>	<i>35,7</i>	<i>34,0</i>	<i>33,4</i>	<i>5,0</i>	<i>17,0</i>
<i>na 1 mieszkańca, ha</i>	<i>0,7</i>	<i>0,3</i>	<i>0,1</i>	<i>0,3</i>	<i>1,4</i>	<i>0,5</i>
Plony zbóż z 1 ha (dt)	31,7	37,0	69,0	75,2	36,2	59,2
Uzysk mięsa od 1 sztuki bydła (kg/rok)	152	247	314	302	385	350
Udój mleka od 1 krowy (kg/rok)	4431	4991	7280	6583	8817	9841

Źródło: Główny Urząd Statystyczny [Rocznik... 2015].

Sektor rolny Ukrainy demonstruje znacznie niższą wydajność w plonach zbóż w porównaniu ze Stanami Zjednoczonymi i Niemcami oraz niemal 2,5-krotnie niższą niż we Francji. W uzysku mięsa od jednej krowy różnica ta w porównaniu z Polską wynosi 1,6 razy; z Francją i Niemcami – 2 razy; Kanadą i USA – ok. 2,5 raza. Rozpatrując udój mleka od jednej krowy, wskaźniki ukraińskie wynoszą 89% poziomu Polski, 67% – Francji, 61% – Niemiec, 50% – Kanady oraz 45% – poziomu USA.

2. Podstawowe czynniki nieskuteczności rozwoju sektora rolno-spożywczego

Przyczynami nieskuteczności rozwoju sektora rolno-spożywczego, naszym zdaniem, są trzy podstawowe czynniki.

Po pierwsze, wzrost dominowania agroholdingów w sektorze rolnym Ukrainy. Według różnych ocen te potężne przedsiębiorstwa rolne i ich zjednoczenia koncentrują obecnie w krajowej strukturze użytków rolnych między 20 a 30% powierzchni,

zwłaszcza w obwodach południowo-centralnej i wschodniej Ukrainy. Zarówno ich motywacja, jak również strategie rozwoju, nie są nastawione na działanie według przezroczystych mechanizmów rynkowych i tym samym wkład w intensyfikację procesów transformacyjnych kraju. Odwrotnie, kluczowym ich pragnieniem (jak widać z odbywających się procesów w rolnictwie w ciągu ostatnich lat) jest monopolizacja rynku rolnego i zapewnienie sobie możliwości bezproblemowego wyzyskiwania gruntów rolnych bez potrzeby ich odnawiania, ochrony środowiska przyrodniczego. To podejście można opisać jako – „tu i teraz”, wykorzystać wszystkie dostępne zasoby dla maksymalizacji krótkotrwałego zysku, akumulować kapitał i dopiero wtedy zastanawiać się, co będzie dalej („a nuż i tak trzeba będzie uciekać z kraju” – chociaż i niezbyt naukowe, lecz dobrze opisujące aktualną sytuację stwierdzenie). Co ważniejsze – ustawodawstwo ukraińskie określa w wielu przypadkach wytyczne w tym zakresie i odpowiedzialność za ich niewykonanie, lecz z egzekwowaniem prawa na Ukrainie jest znaczny problem – nieformalne stosunki przeważają, a korupcja ogarnęła wszystkie, a szczególnie te związane z wysokimi zyskami, sfery życia i działalności gospodarczej.

Jednocześnie warto wspomnieć, że agroholdingi mają dość negatywny wpływ na funkcjonowanie społecznej sfery obszarów wiejskich. Nie inwestują dostatecznych środków finansowych w rozwój transportowo-logistycznych oraz informacyjnych sieci, wdrażanie technologii innowacyjnych, rozbudowę infrastruktury społecznej na wsi, tworzenie nowych obiektów marketingowych (rynki hurtowe produkcji rolnej, giełdy rolnicze, zakłady sprzedaży detalicznej i usług w osadach wiejskich).

Prowadzi to do zmniejszenia liczby pracowników zatrudnionych w rolnictwie, degradacji sektora farmerskiego, a także migracji mieszkańców wsi do miast, i w szczególności za granicę. Szczególnie niebezpieczne są te ostatnie procesy, biorąc pod uwagę to, że dotyczą również wykwalifikowanych specjalistów zarówno rolnych, jak i innych.

Potwierdza taką sytuację radca wicepremiera Ukrainy ds. rozwoju obszarów wiejskich, Ołena Borodina [Бородина 2014], która przestrzega: *Nadmierna koncentracja upraw roli ogranicza możliwości rolnictwa i jego potencjalnie pozytywny wpływ na rozwój gospodarczy Ukrainy. Przy agrogigantomanii możliwości rolnictwa dla potrzeb rozwojowych pozostają niedostępne. Nieprzestrzeganie zasad dobrej praktyki rolniczej prowadzi do wyczerpania zasobów ziemi, a brak kontroli nad procesem produkcyjnym powoduje naruszenie optymalnych zmian i okresów zasiewów, odprowadzania gazów, zbiorów i wysokości plonów. Przez gigantyczne rozmiary powierzchni upraw wzrastają straty produkcji w rolnictwie. Naruszenie agrotechnologii jeszcze bardziej wyczerpuje ziemię i robi ją bezużyteczną dla upraw z wysokimi plonami.*

Drugi istotny problem, który ogranicza rozwój sektora rolnego na Ukrainie, wypływa z dominowania małych gospodarstw rolnych w zachodnich obwodach kraju. Tak jak i agroholdingi, nie są one zorientowane na rozwój instrumentów i mechanizmów rynkowych w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Spowodowane jest to tym, że głównym motywem ich funkcjonowania jest albo zaopatrzenie własnych potrzeb

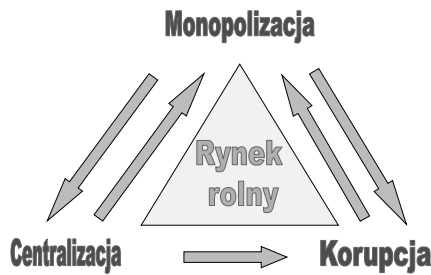
konsumpcyjnych albo dodatkowy nieznaczny zarobek dla tych, którzy np. stracili pracę w przedsiębiorstwach przemysłowych czy rolnych i „uciekają od bezrobocia”, lub tych, którzy szukają perspektyw dodatkowego zarobku (w przypadku emerytów czy mieszkańców wsi, mających niski poziom dochodów).

Z tych powodów wydajność pracy i skuteczność gospodarcza podobnych małych gospodarstw domowych w rolnictwie są bardzo niskie, a możliwości wprowadzania w nich innowacji czy zastosowania współczesnych technologii rolnych praktycznie nie istnieją. Kluczowym indykatorem faktycznego braku przyszłości w przypadku wielu małych gospodarstw domowych jest to, że dominująca część mieszkańców wsi nie widzi w uprawie roli perspektyw efektywnego biznesu [Boйko 2011].

Jak już było wspomniane, takie gospodarstwa uprawiają rolę przeważnie w zakresie spożywczego zaopatrzenia własnego gospodarstwa, częściowo wspomagając rodzinę zdobytymi w ten sposób finansami (choć, jak wskazują badania, możliwości sprzedaży takiej produkcji są dość ograniczone i dlatego nie stanowią znacznego udziału w dochodach gospodarstw wiejskich [Krupin *et al.* 2013] albo też zapewniając sobie do spożycia ekologiczne artykuły spożywcze własnej produkcji (przynajmniej bez substancji chemicznych, aktywnie wykorzystywanych w agroholdingach oraz przez innych dużych producentów zajmujących się masową dostawą artykułów rolno-spożywczych na rynek).

Trzecią przyczyną, naszym zdaniem niezadowolającego rozwoju sektora rolnego Ukrainy, jest pogłębiający się upadek infrastruktury rynku rolnego oraz zaniechanie gospodarki obszarów wiejskich. W czasie transformacji zaniedbano potrzebę podtrzymania i rozwoju takich obiektów, co było spowodowane brakiem odpowiednich projektów oraz skutecznego mechanizmu inwestowania. Po upadku radzieckich gospodarstw kolektywnych, do których należało finansowanie wiejskiej infrastruktury, nie były zaoferowane czy wprowadzone alternatywne mechanizmy inwestowania. Porównując, np. Ukrainę z Polską, gdzie finansowanie programów rozwoju wsi przeważnie odbywa się przez gminy (samorządy wiejskie) lub fundusze UE skierowane do tych samorządów, ukraińskie realia nie pozwalają na podobną pomoc ani teraz, ani w najbliższej perspektywie, gdyż procesy decentralizacji wciąż pozostają „dobrą intencją”, a samorządy w dalszym ciągu funkcjonują bez niezbędnych zasobów finansowych do inwestowania w infrastrukturę rolniczą i wiejską, dotkliwie odczuwając również ograniczenia prawne (wynikające z obecnego ustawodawstwa) i nie mogąc skutecznie uczestniczyć w międzynarodowych programach partnerskich i korzystając ze środków UE, przeznaczonych na rozwój infrastruktury obszarów wiejskich.

Wspomniane trzy grupy czynników nie tylko hamują rozwój sektora rolno-spożywczego na Ukrainie, lecz również powodują nieefektywne wykorzystanie potencjału rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego w skali krajowej. Oprócz tego wzmacniają one dalszą replikację powiązanych między sobą negatywnych zjawisk, np. pogłębiające się procesy monopolizacji, centralizacji oraz korupcji, które kompleksowo tworzą swoistą „triadę zasadniczych problemów” sektora rolno-spożywczego Ukrainy (ryc. 1).

Ryc. 1. Triada zasadniczych problemów hamujących rozwój sektora rolno-spożywczego Ukrainy

Źródło: Opracowanie własne.

3. Procesy innowacyjne w sektorze rolno-spożywczym Ukrainy

Opisane problemy nie sprzyjają aktywizacji działalności innowacyjnej, która mogłaby być, i powinna być siłą napędową rozwoju gospodarczego. Jak podkreślają naukowcy ukraińscy, innowacje na Ukrainie nie odbywają się w należytej skali [Білінська 2015; Дискіна *et al.* 2016], potrzebnej Ukrainie do skutecznej transformacji i przystosowania do konkurencji globalnej.

Istnieje również problem analizy procesów innowacyjnych w rolnictwie, gdyż takie dane nie są wyodrębniane przez Państwową Służbę Statystyki Ukrainy. Ewidentnie również naukowcy z Ukrainy borykają się z tym problemem, dlatego też ich publikacje są poświęcone przeważnie zagadnieniom teoretycznym z zakresu innowacji lub też aspektom państwowej regulacji oraz stymulowania procesów innowacyjnych w ukraińskim rolnictwie.

Jednak jest możliwość oceny tych zagadnień w przetwórstwie rolno-spożywczym, jako składowej statystyki przemysłu Ukrainy. Otóż analiza wykazała, że w 2014 r. z wyodrębnionych przez Państwową Służbę Statystyki Ukrainy [Haykova... 2015] przedsiębiorstw przemysłowych (spółki prawne z zatrudnieniem ponad 50 osób), których ogółem było w zestawieniu 10 010 jednostek, 1609 (16,1%) było zaangażowanych w działalność innowacyjną. Z łącznej liczby 1990 przedsiębiorstw branży przetwórstwa rolno-spożywczego w działalność innowacyjną zaangażowane były 334 przedsiębiorstwa (16,8%). Nieco mniejsza liczba przedsiębiorstw przemysłowych wprowadzała innowacje – 321 jednostek (24,5% z ogółu 1312 przedsiębiorstw).

Tak wysokie udziały przedsiębiorstw sektora rolno-spożywczego we wprowadzaniu innowacji świadczą o aktywności danego sektora w ulepszaniu produkcji i procesów produkcyjnych, jednak zwracają uwagę na oczywiste problemy gospodarki ogółem i jej ukierunkowania, gdyż te sektory, które w przemysłowo rozwiniętych krajach stanowią podstawę gospodarki krajowej (te z wysokim udziałem wartości dodanej, w tym wkładu naukowo-technicznego), nie są liderami we wprowadzaniu innowacji, a oddały tę pozycję sektorowi produkcji artykułów spożywczych (ryc. 2).

Ryc. 2. Sektory przemysłu ukraińskiego o najwyższej aktywności w działalności innowacyjnej w 2014 r. (w % łącznej liczby przedsiębiorstw w przemyśle kraju)

Źródło: Obliczenia na podstawie danych Państwowej Służby Statystyki Ukrainy [Haykoea... 2015].

Tabela 3

Przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego a wprowadzanie innowacji na Ukrainie w latach 2013-2014

Wyszczególnienie	2013		2014	
	Liczba przedsiębiorstw, jednostki	Udział w łącznej liczbie przedsiębiorstw*, %	Liczba przedsiębiorstw, jednostki	Udział w łącznej liczbie przedsiębiorstw*, %
Przedsiębiorstwa przemysłowe w sektorze**	2158	21,2	1990	19,9
W tym zaangażowanych w działalność innowacyjną, które inwestowały:	398	23,2	334	20,8
- we własne prace naukowo-badawcze	17	7,9	15	7,9
- w zamówione prace naukowo-badawcze	12	10,5	8	8,5
- w kupno maszyn, urządzeń i oprogramowania	231	21,3	203	20,4
- w inną wiedzę zewnętrzną	16	18,8	15	18,1
- w kształcenie personelu	79	23,7	81	25,4
- we wprowadzenie innowacji na rynek	23	24,2	16	20,3
- w inne	31	18,8	19	13,6

* Udział w łącznej liczbie przedsiębiorstw kraju wprowadzających innowacje konkretnego kierunku.

** Spółki prawne z zatrudnieniem ponad 50 osób, według zestawienia Państwowej Służby Statystyki Ukrainy.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Państwowej Służby Statystyki Ukrainy [Haykoea... 2015].

Podział przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego według kierunków wprowadzanych innowacji oraz ich waga w łącznych innowacjach w skali krajowej (tab. 3) potwierdza pozycję sektora w tym zakresie. Nie można oczywiście stwierdzić, że zaangażowanie zaledwie 334 przedsiębiorstw w działalności innowacyjnej to dobry wskaźnik, a raczej odwrotnie – zwraca on uwagę na możliwe problemy z procesem innowacyjnym w kraju oraz z systemem wspierania innowacji.

Kluczowym źródłem finansowania innowacji na Ukrainie są własne środki przedsiębiorstw – 85% wydatków na innowacje w 2014 r. pochodziło z ich własnych zasobów, w tym w przetwórstwie rolno-spożywczym – 81,4% [Haykova... 2015]. To że w kwestiach rozwoju przedsiębiorstwa nie mogą liczyć na środki kredytowe (ich udział w tym samym roku dla przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego wynosił 18,6%, a w 2013 r. nawet 5%), wsparcie państwowe czy dostępne inwestycje (zarówno krajowe, jak i zagraniczne), poważnie ogranicza ich możliwości, a tym samym hamuje transformację gospodarczą i rozwój lokalny, regionalny i państwowy.

Przedsiębiorstwa przemysłowe wprowadziły w 2014 r. 3136 innowacyjnych rodzajów produkcji, w tym udział przedsiębiorstw sektora spożywczego stanowił 11,3%. Liczba implementowanych innowacyjnych procesów technologicznych w przedsiębiorstwach kraju w tym roku wyniosła 1217, z czego udział sektora spożywczego stanowił 7,8%.

Łączna kwota wydana przez przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego na innowacje w 2014 r. stanowiła 1395,5 mln EUR, co było o 194,7 mln EUR mniej w porównaniu z 2013 r.

W strukturze wydatków ww. kwoty największy udział (86,2% lub 1202,4 mln EUR) miał zakup maszyn, urządzeń i oprogramowania, co jest logiczne z pozycji inwestowania w nowe technologie produkcyjne. Pozostałe inwestycje zostały ulokowane w badania naukowe wykonane we własnym zakresie (7,2% lub 101,1 mln EUR) oraz inne kierunki innowacyjnych działań. Z łącznych inwestycji krajowych w innowacje z tytułu zakupu maszyn, urządzeń i oprogramowania udział przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego stanowił 36,6%, co dobrze świadczy o aktywności tych przedsiębiorstw, jednak wskazuje także na specyfikę ukraińskiego przemysłu, gdzie sektory o potencjalnie wysokim wkładzie wartości dodanej rozwijają się wolniej i w mniejszej skali dołączają do procesów innowacyjnych.

Podsumowanie

Analiza kwestii rozwoju i innowacji w sektorze rolno-spożywczym Ukrainy potwierdziła niejednoznaczność ocen tych procesów. Wydaje się oczywiste, że działalność innowacyjna powinna się odbywać na Ukrainie znacznie prężniej a aktywność przedsiębiorstw przemysłowych w ich wprowadzaniu powinna być wyższa. Kraj o takim potencjale produkcyjnym nie może się opierać przed dłuższy czas na wytwarzaniu produkcji o niskiej wartości dodanej, w przeciwnym razie straci swoje przewagi konkurencyjne, a nadrobić te straty będzie znacznie trudniej.

Ważnym pytaniem pozostaje, co jest przyczyną tak niskiej aktywności ukraińskiego przemysłu rolno-spożywczego w działalności innowacyjnej, i co, oprócz deficytu inwestycji, powoduje brak zainteresowania przedsiębiorstw wprowadzaniem innowacji w procesy produkcyjne. Te kwestie, naszym zdaniem, potrzebują głębszej analizy dla wprowadzenia zmian do polityki państwowej Ukrainy, dotyczącej rozwoju i innowacji, oraz kierunków ich stymulowania.

Literatura

- Білінська В., 2015, Сучасні інноваційні технології в сільському господарстві: основна характеристика та перспективи впровадження. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, nr 7 (172), Київ, s. 74-80.
- Білоконь О., 2015, Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2015 році, Державна служба статистики України, [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/dop/05/dop_idpp15.pdf.zip, dostęp: 9 września 2016].
- Бойко Є. *et al.*, 2011, Розвиток сільських територій (стан, проблеми, перспективи). Національна академія наук України, Інститут регіональних досліджень, Львів.
- Бородіна О., 2014, Уроки наслідків агрогігантomanії. Всеукраїнська експертна мережа, [<http://www.experts.in.ua/inform/smi/detail.php?ID=109725>, dostęp: 3 września 2016].
- Борщевський В., Притула Х., Крупін В., Куліш І., Злідник Ю., 2012, Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України. Інститут регіональних досліджень Національної академії наук України, Львів.
- Гайдуцький П., 2014, Невесела ейфорія зовнішньої торгівлі. Дзеркало тижня, nr 38, [http://gazeta.dt.ua/international/nevesela-eyforiya-zovnishnoyi-torgivli-_html, dostęp: 10 maja 2016].
- Дискіна А., Богаченко Я., 2016, Напрями стимулювання інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки, nr 13, [<http://global-national.in.ua/archive/10-2016/121.pdf>, dostęp: 23 września 2016].
- Лупенко Ю., 2015, Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України. Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки, [<http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/1293-10052015-l-r.html>, dostęp: 21 maja 2016].
- Наукова та інноваційна діяльність в Україні*, 2015, Державна служба статистики України, Київ.
- Саблук П. Т., 2015, Стан і напрями розвитку аграрної реформи. Економіка АПК, nr 2.
- Уряд визнав, що сільське господарство – єдиний «локомотив» економіки України*, 2014, Федерація роботодавців України, [<http://fru.org.ua/ua/events/business-news/uriad-vyznav-shcho-silске-hospodarstvo-iedyni-lokomotyv-ekonomiky-ukrainy> (data dostęp: 3 czerwca 2016)].
- Krupin V., Maksymenko A., 2013, *On the Edge of Survival: Rural Population's Incomes and Expenses in Ukraine*. Agricultural Economics and Rural Development, New Series, Year X, nr 1.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2014*, 2015. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.